

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Людмил Иванов Димитров

по обявления от СУ „Св. Климент Охридски“ конкурс за доцент по професионално направление 2.1. Филология (Руска литература на XX век), ДВ, бр. 23 от 17.03.2017 г.

В конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ участва единствен кандидат – гл. ас. д-р Галина Тотева Петкова – от Катедрата по руска литература на ФСлФ при СУ „Св. Климент Охридски“. Тя кандидатства с основен хабилюационен труд – монографията: *„Да се даде ръководеща нишка...“: История на руската литература от проф. П. Бицили в три книги (България, 1931–1934 г.)*“, София, Факел 2017, 656 стр., и с още дванайсет избрани текста – две електронни книги и десет статии, излизали в наши и чужди издания (специализирани сборници и научна периодика) между 2002 и 2013 г. За отбелязване е, че преобладават публикациите, написани оригинално на руски език – осем на брой, а повечето са достъпни както на хартиен носител, така и в интернет пространството. Само на основание на тях колегата можеше да предприеме стъпки за своето хабилюиране още преди няколко години, но очевидно предпочитанията са били за едно по-стабилно и безупречно представяне с отговорност пред институцията, в която работи (нещо особено похвално днес). В настоящия момент представените авторски и съставителски текстове превишават обем от хиляда страници.

Д-р Галина Петкова е редовен член на катедрата по руска литература при Софийския университет от 1999 г. и активен / неформален участник в живота на българската литературоведска русистика с изявени преподавателски и колегиални качества, организатор и съорганизатор на национални и международни научни форуми и конференции и учен с разностранни интереси не само в собствено филологическото, но и в интердисциплинарните полета на хуманитаристиката. Съчетавайки работата си на асистент, по-често водещ семинарни занятия и лекции по XIX век, с научната си дейност като изследовател на руския XX век (също с лекционни курсове), но и изявяваща се със специализирани модули в три магистърски програми (едната от които в Историческия факултет на СУ), тя разработва области, полагайки – за част от тях – началото на българските им проучвания, като например: руска емиграция и емигрантология, жените в руската култура, а също и персоналии: П. Бицили, Н. Тефи, Н. Зубов, Е. Грим, М. Цветаева, А. Блок, А. Чехов и др.

Бих споделил няколко общи характеристики на работите на д-р Петкова. Онова, което се превърна в неин припознаваем почерк, е педантичното и прецизно вглеждане в / боравене с текста, обект на изследването ѝ, на така наречения (по изрече на П. М. Бицили) „микроскопичен принцип“. Трябва да се добави и изборът на трудоемки, редки и „незаети“ от никого теми. Колега с изключително коректно отношение към интегрирането, цитирането и ползването на чужди – теоретични и емпирични – текстове за целите на работата си. За много от темите тя е ако не първопроходец у нас, то със сигурност – най-талантливият им и проникновен тълкувател. За времето след защитата на дисертацията ѝ в Московския университет (1994 г.) Г. Петкова е сред българските русисти с най-солидни и трайни контакти с чуждестранни учени от съответните области, известна и канена от тях на престижни форуми; цитирана в авторитетни издания.

Основният текст, депозиран като хабилитационен, е монографията: *„Да се даде ръководеща нишка...“: История на руската литература от проф. П. Бицили в три книги (България, 1931–1934 г.)*“. Той е видимо отличаващ се от трудовете, които по традиция сме свикнали да разглеждаме в Катедрата по руска литература – необичаен е като тематика, структура и методология и разширява разбирането за литературоведско изследване и регистрите му, съдържайки откривателства и приноси, определено заслужаващи адмирации. Не крия, че не само го четох с интерес, но от него научих важни подробности за историческия контекст, чиито продължители сме ние днес – отнасящ се до университетското ни битие и състоянието / статуса на курсовете, които нашата скромна и оредяваща като състав колегия е поела. Иначе казано, трудът *имплицитно разказва неформалната история на българската русистика, обосновавайки по-конкретно началото на университетската литературоведска русистика и реконструира сложното състояние на преподаването на руска литература у нас през многоаспектната фигура на главния „герой“ на критическия наратив – проф. П. М. Бицили*. Едва ли ще прозвучи погрешно съждението, че става дума за най-авторитетния и международно признат русист, преподавал някога у нас. А този факт официално поставя наболелия и актуален въпрос: кое време (ако за дата е трудно да се говори) сме склонни и би било редно да възприемем като действителното начало на „летоброенето“ на въвеждането и преподаването на руска литература в СУ.

Както знаем, гл. ас. д-р Галина Петкова се занимава отдавна с научното и творческо (писмовно) наследство на професор Бицили (тя е един от първопроходците на „бицилиевистиката“ у нас), емигрантологията е сред устойчивите полета на нейния

специализиран интерес, но това като предварителна информация за мен се оказва само бегъл ориентир, не съвсем достатъчен, за да мога да предположа многопластовостта на предложеното изследване. Напротив, в този труд на практика е експонирано цялото натрупано през годините литературно-знание (компетентност) на д-р Петкова, репрезентиращо в нейно лице изследователя на двата руски литературни века: XIX-ти и XX-ти.

Искам да открия една от вътрешните стратегии на изложението – сложна, но същевременно твърде успешно приложена. То започва от по-далечна изходна точка – попадането и установяването на Бицили в България, след което – „пътъом“ – му се налага да набавя ретроспективен фактологичен ресурс, докато се приближи до същинския обект на концептуално обговаряне: „трите книги“, съставени и написани от професора: „Христоматията по история на руската литература“ в две части и втората част на „Кратката история на руската литература“, където вече конкретно влиза в руслото на литературоведския дискурс. Преди това обаче текстът като амбразура постъпателно, но категорично се „отваря“ пред читателя, въвличайки го по необходимост в различни съпътстващи интердисциплинарни пространства и семиосфери, и не само по „неволя“, но и съзнателно (преднамерено) уговаря административни, законови, социални и дори битови положения, засягащи пряко етоса (съизмерването и нездравата конкуренция) в академичните отношения и също така – в средите на руската емиграция в България, разбивайки по този начин неверните напластявания и митове за негативно отношение към Бицили у нас и дори за игнорирането му като учен и преподавател. Почти по „гоголевски“ текстът предлага своя екстатична драматургия: структуриран е в режима на по-обстоятелствена (разгърната) експозиция (I и донякъде II глава), уплътнена с архивен / документален метатекстов масив, подготвяйки „кулминацията“ (III глава) – интерпретацията на позабравените литературоведски опити на Бицили, написани в България, която е изцяло авторова находка, а финалната развързка (Заклчението) убедително мотивира избора на тема. Не само това, целият труд е приносен и представителен тъкмо за *българската* русистика – изтъква и защитава идеи, възникнали у нас, осъществени у нас и приложени у нас.

Намирам за особено привлекателно един университетски професор да бъде обект на монографично изследване, именно на *изследване*, реконструиращо историческото мислене и персоналната му „научна лаборатория“, както процесите и моделите на разпространение на неговите открития, а не представящо го в жанра на научнопопулярен персонален очерк, правени повече или по-малко успешно, при това

неведнъж. И разсъждаващо върху *предназначението* именно *на професора по руска литература: кой е и какъв трябва да бъде / как трябва да изглежда той*. Един цялостен психофизически статус / профил на тази основна академична фигура. В първа глава, „**П. Бицили и българското университетско поле през 20-те – 40-те години на ХХ век**“ (стр. 27–163), критическият сюжет не просто съчетава различни студийни практики като поетика, педагогическо модулиране (методика), семиотика, емигрантология (свое – чуждо / център – периферия), идентификационни стратегии; освен тях – социология, културология, историософия, неизменно гравитиращи към русистиката; той визира целия механизъм на интелектуално мислене на Бицили през модалностите: как (да) се прави наука, как чрез христоматии (да) се постигат базисни екзистенциални (по)знания, как (да) се утвърждава канон, сугестиращ идентичност, и по-специално *свой канон в чужда среда* (пренос на идентичност). Как най-сетне (да) изглежда един университетски учебник по руска литература и възможен / постижим / ефективен ли е изобщо подобен хибриден (фрагментарен и „логистичен“) текст, претендиращ да осигури и поддържа „инфраструктурата“ в процеса на (само)подготовка на студента. Все важни, целенасочени, наболели, но мъчни за еднозначно и консенсусно тълкуване въпроси, надградени в крайна сметка от „канона Бицили“ (дефиниция на Г. Петкова).

Забележителна е свършената работа по издирване, събиране и обработване на архивни материали, свързани с българското битие на учения и човека П. М. Бицили, както и деликатното, неманипулативно, остранностено тяхно тълкуване. Особено впечатлява фактът, че дори онези твърдения, които в някакъв смисъл биха могли да се възприемат като пристрастни, най-често са цитатни, привеждащи чужди, документално потвърдени становища – какъвто е случаят, да речем, с мненията за качеството на лекциите, водени от М. Попруженко, от една страна, и за това на тези, водени от Бицили, от друга: позоваването е на спомени на студенти на двамата професори. Тук е мястото да посоча и пределната научна добросъвестност, спазена от д-р Петкова – навсякъде коректно са посочени източниците на сведения, идеи и мнения, инкорпорирани в нейния текст: както теоретичните матрици, възприети от П. Бурдийо и П. Нора, така и съвсем конкретни наблюдения, становища, детайли – и потвърдени, и оспорени в хода на критическия ѝ сюжет. Където пък не се цитира пряко, се препраща към източника на идеята.

Ценна и иновативна е втора глава, „**П. Бицили в полето на руското емигрантско училище в България през 20-те – 30-те години на ХХ век**“ (стр. 164 –

306), експонираща структурата и функционирането на Руското емигрантско училище (дори и чрез задкулиските машинации на овластените в него лица). Тази част е не само възстановяваща паметта за несъществуващата днес институция, но тя проследява **ангажираността на Бицили с образователния процес на предуниверситетско равнище**, задаващо първоначални, базисни сведения за руската литературна история в широк регистър – от XI до края XIX век – и формиращо основополагащи теоретични понятия в съзнанието на децата на руските емигранти. Тук чрез ползването (по-точно аргументираното отхвърляне) на чужди модели – на теоретичните предписания на Елчанинов, Нилов, Хофман и Перемиловски, чиито концепции за това възможен или невъзможен / необходим или анахроничен е един систематичен курс в училищното обучение са поотделно и подробно обяснени както сами по себе си, така и в контекста на сблъсъка им със становището, всъщност с метапроекта за конспективния модел на преподаване, чийто привърженик се оказва проф. П. М. Бицили: образователните стратегии не са призвани да предлагат или налагат реални знания, а да подсказват, да ориентират, да провокират, да създават интерес (основан върху недоизказаността и елипсите в литературния процес), с други думи – да *дадат ръководеща нишка*, която обучаемите сами да поемат и следват според нагласите на собствената си природа и интелектуални потребности.

В този смисъл последната, трета глава, „**История на руската литература от П. Бицили: книги и концептуализации**“ (стр. 307–588), е нагледно „реставрираща“ – чрез рефериране / резюмиране на съдържанието както на двете части на „Христоматията“, така и на втората част на „Кратката история на руската литература“ – автономния канон Бицили. При това многопосочно: като сумиране на идеи чрез отхвърляне на едни модели (посочените по-горе) и възприемане на други (Бродски, Менделсон, Сидоров / Сиповски), осъществяване на свой проект за христоматия и учебник и паралелното му обгрижване по отпечатването и разпространението на книгите (много подобно на онова, което днес почти всеки от нас е принуден да прави с авторските си изследвания и колективни сборници, ако е техен съставител или редактор). Големият приносен момент е, че **Бицили включва в канона творчеството на А. П. Чехов** – автор, за когото дотогава не се споменава и все още не е въведен в масово научно обращение. Изчерпателното тълкуване на казаното от професора във всяка персонална глава за пореден път, но тук на по-високо равнище, демонстрира професионализма и подготвеността на д-р Петкова еднакво добре в дискурсното поле и на XIX, и на XX век.

Заклучението, „Непоисканият канон (на) Бицили“ (стр. 589–595), не само в синтезиран вид дефинира най-важните открития на изследването и очертава перспективи за по-нататъшни проучвания по въпросите на текстологията, емигрантологията и бицилиевистиката, но и доказва, че целият текст отваря ново дискусивно поле в българската хуманитаристика и университетска практика, почти неразработено по отношение на русистиката. Монографията демонстрира нагледно усилията на проф. Бицили да (пре)организира университетския педагогически контекст, менторът е латентен режисьор на този контекст и учебникът е своеобразен пътеводител. Това, на което професорът настоява, е, че учебникът не трябва да бъде норма, а пожелание, не задължителност, а условност. Изключителното му откритие е импровизацията, артистичното разиграване на базата на натрупани знания, които да подадат нишката и да водят обучаващите се в една регулирана анархия, в едно усещане за вътрешна свобода.

Предложената монография и като обхват на идеи и проблематика, и като обем е напълно достатъчна за покриването на критериите за академичната позиция, за която д-р Петкова кандидатства. Но освен нея на вниманието на научното жури са предоставени, както вече стана дума, още дванайсет текста, два от които са оформени като електронни книги, емблематични не само за развитието на научните идеи на колегата, но и за изминатите етапи, за да достигне до най-голямото си научно постижение – току-що коментирания хабилитационен труд за проф. П. М. Бицили и неговото българско битие.

По тази причина в обобщен вид ще споделя предимно онова, което най-силно ме впечатли при осмислянето на допълнителните текстове.

Повечето от тях – като се започне с Надежда Тефи („Наше житие. Рассказы и фелъетоны, опубликованные в Софии (1923–1927)“) и с „Женска поезия на руската емиграция в България“, мине се през „Предговорът“ на Н. Трубецкой към книгата на Х. Уелс „Русия в мъглата“: тема и вариации“; „Ервин Грим в България: между изгнанието и репатрирането, или що са русофилство и русофобство и имат ли те почва у нас?“, „Культурная картография русской эмиграции первой волны (1919–1940): концепт „эмигрантский центр“ и се стигне до двете забележителни статии: „Граф Николай Зубов и культурная жизнь русской эмиграции в Болгарии“ и „Литературният проект „Песни изгнания“ следват неминуемо жанра на историческото издирване (не съвсем свойствено „разследване“), в което авторът е много повече „детектив“, отколкото литературовед. Но въпреки че възкресява забравени,

отложени в архивираната и почти недостъпна, а и често неналична периодика текстове и факти, осветяващи своеобразния *паралитературен процес в България* между двете световни войни и по-късно, Петкова не се изявява само като регистратор или публикатор на откритото, а го коментира от позицията на научните си интереси, полагайки го в прокараните от нея самата парадигми на емигрантологията, мислена като алтернативна русистика. Заслужават внимание задълбочените обяснения за възникването и причините за обнародването именно в България (в София като несъстояла се емигрантска столица) на въпросните текстове, писма, документи, открехващи втория план (същинските мотиви и намерения) във взаимоотношенията на руските интелектуалци, намерили пристан у нас след първата емигрантска вълна.

С оглед на казаното смятам, че текстът *„Да се даде ръководеща нишка...“*: История на руската литература от проф. П. Бицили в три книги (България, 1931–1934 г.) и допълнителните публикации притежават всички необходими качества на хабилитационен текстови корпус, поради което предлагам на гл. ас. д-р Галина Тотева Петкова да бъде присъдено научното звание „доцент“.

20.07.2017 г.

Любляна

Проф. д-р Людмил Димитров